

מצוות - מעמד הקהל

וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר מִקֶּץ שְׁבַע שָׁנִים בְּמַעַד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסּוּכוֹת: בְּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל לְרֵאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאַזְנֵיהֶם: הַקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטַּף וְגַם: (דברים לא י-יב).¹

משנה מסכת סוטה פרק ז משנה ח

פרשת המלך כיצד?² מוצאי יום טוב הראשון של חג, בשמיני במוצאי שביעית,³ עושין לו בימה של עץ בעזרה והוא יושב עליה,⁴ שנאמר: "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות וגו'". חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנה לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנה לסגן, והסגן נותנה לכהן גדול, וכהן גדול נותנה למלך, והמלך עומד ומקבל וקורא יושב. אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד, ושבחוהו חכמים. וכשהגיע ל"לא תוכל לתת עליך איש נכרי" - זלגו עיניו דמעות. אמרו לו: אל תתיירא אגריפס, אחינו אתה אחינו אתה אחינו אתה.⁵ וקורא מתחילת "אלה הדברים" עד "שמע", ו"שמע", "והיה אם שמוע", "ועשר תעשר", "כי תכלה לעשר" ופרשת המלך, וברכות וקללות, עד שגומר כל הפרשה...⁷

¹ נושא מרכזי בפרשת וילך הוא מעמד או מצוות הקהל שנוהגת במוצאי יום טוב הראשון של חג הסוכות שבמוצאי שביעית ("השנה השמינית", ראשונה לשמיטה הבאה). מעמד זה נוהג רק בארץ ושייך באופן למנהג קריאת התורה בארץ ישראל במחזור של שלוש וחצי שנים. סיום של שני סבבים כאלה, כך משערים, חבר למעמד הקהל זה - הוא "שמחת תורה" של ארץ ישראל. ודווקא בסדר הקריאה הבבלי שאנו נוהגים על פיו, נוצרת סמיכות בין הקריאה במצוות הקהל בתורה בפרשת וילך ובין חג הסוכות בו התקיים המעמד, שזכה להתחדש בימינו כזכר להקהל. הצירוף בלוח השנה, של פרשת וילך שאינה מחוברת לפרשת נצבים ולפיכך חלה ב"שנה החדשה" וחוברת לשבת שובה (פרשת נצבים לעולם חותמת את השנה הקודמת), בשנה שהיא לאחר שנת שמיטה (מוצאי שביעית), אינו נדיר כלל וכלל. כך היה במוצאי השמיטה בשנת תשס"ב, תשס"ט (בה נכתב גיליון זה בראשונה) ותשע"ו. וכך בע"ה גם בשנים תשפ"ג, תשפ"ז, תשפ"ח, תת"ד, יחיו הזוכים. וכבר ייחדנו גיליון לפן ההיסטורי [למעמד הקהל לאורך הדורות](#) - מי קיים הקהל ומתי. הפעם נבקש להתמקד במצווה עצמה ובמקצת דיניה וטעמיה.

² ראה משנה קודמת "ברכות כהן גדול כיצד?" לאחר שהסבירה המשנה את פרטי קריאת הכהן הגדול בתורה ביום הכיפורים, דנה משנתנו בקריאת התורה ע"י המלך במעמד הקהל. אלה הן שתי קריאות התורה המרכזיות במעמד כולל של העם, זו של הכהן הגדול ביום הכיפורים וזו של מעמד הקהל, אשר נקרא גם "פרשת המלך" בלשון חז"ל, בחג הסוכות של מוצאי שביעית. סמיכות זו חשובה! ³ מוצאי יום טוב הראשון! כך במשנה שבנוסח המקובל ברוב מהדורות המשנה הנדפסות, וכך גם משמע מסוגיית הגמרא בתלמוד הבבלי סוטה מא ע"א, ילקוש שמעוני פרשת וילך רמז תתקמ, בית הבחירה סוטה לב ע"א ועוד. אבל בנוסח המשנה בירושלמי (ונציה) סוטה פרק ז משנה ז: "פרשת המלך כיצד? מוצאי יום טוב האחרון של חג בשמיני מוצאי שביעית עושין לו בימה של עץ בעזרה וכו'". וכך מצאנו גם בפירוש רש"י במסכת מגילה דף ה ע"א: "וחגיגה - אם חל יום טוב בשבת - דוחין שלמי חגיגה למחר, שהרי יש לה תשלומין כל שבעה, וכן הקהל את העם שהיה בשנה ראשונה של שמיטה במוצאי יום טוב האחרון של חג, כדכתיב מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה". כך גם בפסקי ר"ד מסכת מגילה שם: "והקהל במוצאי יום טוב האחרון של חג, כדאמרין במסכת סוטה שהיה המלך קורא בתורה במשנה תורה וכל העם חייבין לבוא". אבל בפירוש המשנה לרמב"ם כאן הוא אומר: "בשמיני - אמרו שרוצה לומר בשמינית, כלומר השנה השמינית מן השמיטה, והיא תחילת השמיטה השניה בלי ספק". ושם הוא גם מסביר מדוע ברור לנו שמדובר ביום טוב הראשון של החג דווקא: "והקריאה ביום שני של סוכות של אותה השנה, והוא אמרם: אי כתב רחמנא בחג הסוכות הוה אמינא אפילו ביום טוב האחרון, כתב רחמנא בבווא כל ישראל מאתחלתא דמועדא, כלומר מיום ראשון של חול המועד". הרמב"ם מקבל את שיטת הבבלי ודוחה את שיטת הירושלמי (סוטה פרק ז הלכה ז) שמעמד הקהל היה במוצאי יום טוב האחרון של סוכות. אפשר שהבדל זה נובע גם מהבדלי מחזור קריאת התורה בין ארץ ישראל ובבל. וכל היועד דבר אודות נושא זה, אנא יחיש שמועתו אלינו.

⁴ למה דווקא בימה של עץ? כנראה משום שלא היו בונים מבנים בתוך בית המקדש ובנין של עץ נחשב כבנין ארעי. ראה שטיינזלץ בגמרא סוטה שם. ברמב"ם הלכות עבודת כוכבים פרק ו הלכה י ובהשגות הראב"ד שם. ובאבות דרבי נתן נוסח ב פרק ח למדנו שהראשון יושב על בימה של עץ היה אדם הראשון "שהיה צפוי לפני הקב"ה שאדם הראשון עתיד לעשות לו במה של עץ להיות יושב ודן עליה". לא ברור מה הוא דן שם, אולי שנתן שמות לחיות. ראה שם. ובבראשית רבה מב ה אברהם אבינו לאחר הניצחון על ארבעת המלכים: "קיצצו ארזים ועשו לו בימה גדולה והושיבו אותו למעלה ממנה והיו מקלסין לפניו ואומרים שמענו אדוני נשיא אלהים אתה". ולהלן גם עזרא. וגם בבית הגדול של אלכסנדריה הייתה בימה של עץ (תוספתא מסכת סוכה (ליברמן) פרק ד הלכה ו). היש אפשרות שהעניין קשור גם לארון עץ הפשוט שעשה משה ברדתו עם הלוחות השניים כנזכר בדברים י א (בדברינו [שני ארונות הניו](#) בפרשת עקב)? הוא הארון ששרד עד ימינו במקדשי המעט. האם ממנו נלקח ספר התורה בו קרא המלך?

⁵ רש"י אומר שם שאמו הייתה מישראל, אבל בגמרא שם מאד לא אהבו קטע זה שבמשנה ואמרו: "תנא משמיה דרבי נתן: באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל כליה שהחניפו לו לאגריפס. אמר ר' שמעון בן חלפתא: מיום שגבר אגרופה של חנופה, נתעוותו הדינים ונתקלקלו המעשים ואין אדם יכול לומר לחברו מעשי גדולים ממעשיך". ופירוש קהתי מביא בשם המאירי (וכן הוא ברמב"ם בפירוש המשניות סוטה פרק ז) שאמרו זאת משום שלום מלכות. ראה הגיליון [אגריפס המלך](#) בפרשת שופטים.

⁶ כך נפסק להלכה שבמעמד הקהל קוראים פרשיות מספר דברים. אבל רש"י בתחילת פרשת קדושים מביא דעה אחרת המבוססת על מדרש תורת כהנים (ספרא קדושים פרשה א): "מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל, מפני שרוב גופי תורה תלוין בה" (וכן הוא במדרש ויקרא רבה כד ה). וכבר דנו בנושא זה בדברינו [עשרת הדברות בפרשת קדושים](#) והצענו שם שתי אפשרויות: האחת, שאכן יש מחלוקת בדבר והשנייה שיש סוגי הקהל שונים, כפי שראינו שוב בדברינו [מעמד הקהל לאורך הדורות](#). לא כל התכנסות היא "מצוות הקהל" הנזכרת בפרשתנו.

⁷ ובתוספתא מסכת סוטה (ליברמן) פרק ז הלכה יג: "במה של עץ היו עושין לו בעזרה ויושב עליה. ר' ליעזר בן יעקב אומר: בהר הבית, שנאמר: ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים מן האור ועד מחצית היום וגו' ויעמד עזרא הסופר על מגדל עץ אשר

רש"י מסכת מגילה דף ה עמוד א

וחגיגה - אם חל יום טוב בשבת - דוחין שלמי חגיגה למחר, שהרי יש לה תשלומין כל שבעה. וכן הקהל את העם שהיה בשנה ראשונה של שמיטה במוצאי יום טוב האחרון של חג, כדכתיב: "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה" (דברים לא) כדאמרין במסכת סוטה (מא, א), שהיה המלך קורא בתורה ספר משנה תורה, וכל העם חייבין לבוא ולהביא את טפס, כדכתיב: "הקהל את העם האנשים והנשים והטף". ובשבת אי אפשר, ומעבירין אותו למחר. ובגמרא ירושלמי מפרש דהא דלא עבדינן ליה בשבת - מפני הבימה, כדתנן: בימה של עץ היו עושין למלך בעזרה ויושב עליה, ופרכינן התם: וליעבדה מאתמול, ומשני: דחיקא ליה עזרה.⁸

רמב"ם הלכות חגיגה פרק ג

הלכה א: מצות עשה להקהיל כל ישראל אנשים ונשים וטף בכל מוצאי שמיטה בעלותם לרגל ולקרות באזניהם מן התורה פרשיות שהן מזרזות אותן במצות ומחזקות ידיהם בדת האמת, שנאמר: "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסכות בבוא כל ישראל לראות וגו' הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך וגו'".⁹

הלכה ג: אימתי היו קורין, במוצאי יום טוב הראשון של חג הסכות שהוא תחילת ימי חולו של מועד של שנה שמינית. והמלך הוא שיקרא באזניהם, ובעזרת הנשים היו קורין, וקורא כשהוא יושב ואם קרא מעומד הרי זה משובח ...¹⁰

הלכה ד: כיצד הוא קורא? תוקעין בחצוצרות בכל ירושלים כדי להקהיל את העם, ומביאין בימה גדולה ושל עץ היתה ומעמידין אותה באמצע עזרת נשים. והמלך עולה ויושב עליה כדי שישמעו קריאתו וכל ישראל העולים לחג מתקבצין סביביו. וחזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן וסגן לכהן גדול וכהן גדול למלך כדי להדרו ברוב בני אדם. והמלך מקבלו כשהוא עומד ואם רצה ישב. ופותח ורואה ומברך כדרך שמברך כל קורא בתורה בבית הכנסת. וקורא הפרשיות שאמרנו עד שהוא גומר, וגולל, ומברך לאחריה כדרך שמברכין בבתי כנסיות, ומוסיף שבע ברכות ואלו הן: רצה ה' אלהינו בעמך ישראל וכו' מודים אנחנו לך וכו', אתה בחרתנו מכל העמים וכו', עד מקדש ישראל והזמנים כדרך שמברכין בתפילה, הרי שלש ברכות כמטבען. רביעית מתפלל על המקדש שיעמוד וחותרם בה ברוך אתה ה' השוכן בציון, חמישית מתפלל על ישראל שתעמוד מלכותם וחותרם בה הבוחר בישראל, ששית מתפלל על הכהנים שירצה האל עבודתם וחותרם בה בא"י מקדש הכהנים. שביעית מתחנן ומתפלל בה כפי מה שהוא יכול וחותרם בה: הושע ה' את עמך ישראל שעמך צריכין להושע בא"י שומע תפילה.¹¹

עשו לו לדבר וגו' ויפתח עזרא הסופר לעיני העם וגו'". ועזרא הוא אחד ממעמדות הקהל שעליהם הרחבנו כאמור בדברינו [מעמד הקהל לאורך הדורות](#).

⁸ דברי רש"י אלה הם על המשנה במגילה פרק א משנה ג (ובגמרא דף ה ע"א): "... באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין. אבל זמן עצי כהנים ותשעה באב חגיגה והקהל מאחרין ולא מקדימין". לא מקיימים את מצוות הקהל בשבת, היינו, כאשר יום טוב ראשון של סוכות חל ביום שישי (מה שלא יכול להיות עפ"י כללי הלוח שלנו "לא בד"ו חג", רק בזמן קידוש החודש עפ"י הראיה). והכל בשל הבימה שאי אפשר להעמידה מבעוד יומיים (ביום חמישי) כי היא מקטינה את המקום הפנוי בעזרה (דחיקא ליה עזרה) ובוודאי שאי אפשר להקימה ביום טוב. ומכאן אתה למד שמיד היו גם מפרקים אותה מיד שהרי הרבה עולי רגל הגיעו לחג. ומה עשו אם יום טוב הראשון חל בשבת? האם היו עושים הקהל במוצאי שבת? האם הספיקו להעמיד את הבימה? האם הקימו ביום שישי? כך או כך, מעניין להשוות מצווה אחרת שחלה במוצאי יום טוב הראשון של חג. הכוונה למצוות העומר. שם שבת נדחית ואילו כאן יש הקפדה שלא להיכנס בתחומי השבת.

⁹ ובספר המצוות לרמב"ם מצות עשה טז הוא כותב: "והמצוה הי"ו (השש עשרה) היא שצונו להקהיל את העם כולו בשני מסוכות בכל מוצאי שמיטה ולקרוא קצת פרשיות ממשנה תורה באזניהם והוא אמרו יתעלה (וילך) הקהל את העם האנשים והנשים והטף וכו'. וזו היא מצות הקהל. ובפרק ראשון מקדושין (לד א) עם אמרם כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות הקשו בתלמוד ואמרו והרי הקהל דמצות עשה שהזמן גרמא היא ונשים חייבות בה ובארו בסוף המאמר אין למדין מן הכללות. וכבר התבאר משפטי מצוה זו כלומר איך יקרא ומי יקרא ואי זה דבר יקרא בשביעי ממסכת סוטה (לב א, מא א)". מקור נוסף של הרמב"ם הוא פירושו למשניות סוטה פרק ז משנה ח ומקצת מדבריו שם הבאנו לעיל.

¹⁰ ראה דיון בבבלי (סוטה מא ע"ב) ובירושלמי (סוטה פרק ז הלכה ז) לגבי ההלכה שאין ישיבה בעזרה. תשובת הבבלי שלפיכך הקריאה הייתה בעזרת נשים, שם, מותר למלך לשבת (ולמלכי בית דוד מותר גם בעזרת ישראל). תשובת הירושלמי ש"סמך עצמו בכותל וישב לו".

¹¹ נראה שהרמב"ם מחדש כאן חידוש גדול. מקור שבע ברכות נוספות אלה שבסיום הקריאה בתורה, נוסף על ברכת אשר נתן לנו תורת אמת וכו', הוא בירושלמי מסכת סוטה פרק ז הלכה ו: "שמונה ברכות על התורה: הבוחר בתורה, על העבודה: שאותך לבדך ביראה נעבוד, על ההודיה: הטוב לך להודות, על מחילת העון: מוחל עונות עמו ישראל ברחמים, על המקדש: הבוחר במקדש, ואמר רבי אידי: השוכן בציון, ועל ישראל: הבוחר בישראל, ועל הכהנים: הבוחר בכהנים, ועל שאר תפילה תחינה ובקשה שעמך ישראל

הלכה ה: הקריאה והברכות בלשון הקודש, שנאמר: "תקרא את התורה הזאת" – בלשונה, אע"פ שיש שם לועזות.¹²

הלכה ו: וגרים שאינם מכירים, חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה, כיום שניתנה בו בסיני. אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה, חייבין לשמוע בכוונה גדולה יתרה. ומי שאינו יכול לשמוע, מכויין לבו לקריאה זו. שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת. ויראה עצמו כאילו עתה נצטוו בה ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא להשמיע דברי האל.¹³

ספר החינוך מצוה תריב - מצות הקהל במוצאי שביעית

משרשי המצוה, לפי שכל עיקרן של עם ישראל היא התורה, ובה יפרדו מכל אומה ולשון להיות זוכין לחיי עד תענוג נצחי שאין למעלה הימנו בנבראים. על כן בהיות כל עיקרן בה, ראוי שייקחלו הכל יחד בזמן אחד מן הזמנים לשמוע דבריה ולהיות הקול יוצא בתוך כל העם אנשים ונשים וטף לאמר: מה הקיבוץ הרב הזה שנתקבצו יחד כולנו? ותהיה התשובה לשמוע דברי התורה שהיא כל עיקרנו והודנו ותפארתנו. ויבוא מתוך כך לספר בגודל שבחה והוד ערכה ויכניסו הכל בלבם חשקה. ועם החשק בה, ילמדו לדעת את השם ויזכו לטובה וישמח ה' במעשיו, וכענין שכתוב בפירוש בזאת המצוה: "ולמען ילמדו ויראו את ה'".¹⁴

ספר החינוך מצוה תריג - מצוה לכתוב כל אחד מישראל ספר תורה לעצמו

שנצטוו להיות לכל איש מישראל ספר תורה. אם כתבו בידו הרי זה משובח ונאהב מאד. וכמו שאמרו זכרונם לברכה [מנחות דף ע"א] כתבו, כלומר בידו, מעלה עליו הכתוב כאילו קבלו מהר סיני. ומי שאי אפשר לו לכתבו בידו ישכור מי שיכתבו לו, ועל זה נאמר [דברים לא יט]: "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל", כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זאת.¹⁵

מסכת חגיגה דף ג עמוד א

צריכין להיושע לפניך, ברוך אתה ה' שומע תפילה". אלא ששם זה על קריאת הכהן הגדול בתורה ביום הכיפורים וכך גם מבאר הרמב"ם בפירושו למשניות בפרק שביעי סוטה. ואילו כאן, ביד החזקה, מעתיק הרמב"ם ברכות אלה גם למלך.

¹² ראה תחילת פרק שביעי במסכת סוטה שהוא הסיבה למיקום מצוות הקהל דווקא במסכת זו: "אלו נאמרין בכל לשון: פרשת סוטה ויודי מעשר קריאת שמע ותפילה וברכת המזון ושבוטת העדות ושבוטת הפקדון: ואלו נאמרין בלשון הקודש: מקרא בכורים וחליצה ברכות וקללות ברכת כהנים וברכת כהן גדול ופרשת המלך ופרשת עגלה ערופה ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם". ואם נוסף את הדין שמצוות הקהל נוגתת רק בארץ ישראל "בזמן שישראל על אדמתם", כלשון ספר החינוך (מצוה תריב), הרי לנו לשון הקודש בארץ הקודש ואין גם תרגום.

¹³ בדיונים בספרות מחשבת ישראל על טעמי המצוות, דורשים או אין דורשים טעמים והסברים הגיוניים למצוות, משמשת מצוות הקהל דוגמה מובילה לאלה הטוענים בעד הדרישה, שהרי מדברי התורה עצמה ברור שיש טעם ומטרה, ולא באו דורשי הטעמים אלא להעצים ולהדר עוד. ראה ספר מורה הנבוכים חלק שלישי פרק מו: "וטעם תועלת החג הוא ידוע, למה שיגיע לאדם מן הקבוץ ההוא, מהתחדש התורה בהפעלות ההוא, והתאהב בני אדם וחברה קצתם אל קצתם, וכל שכן מצות הקהל אשר טעמה מפורש, למען ישמעו". כך בדומה בפירוש אבן עזרא שמות פרק כ: " ... והעד על זה, כי כתוב במקצתם למה צו, כמו השבת שהוא זכר למעשה בראשית, וחג המצות - למען תזכור (דברים טז, ג), ואהבתם את הגר כי גרים הייתם (שם י, יט), והכלאים פן תקדש (שם כב, ט), ולא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם (שם יז, טז), וכן לא ירבה לו נשים, והזכיר למה: ולא יסור לבבו (שם שם, יז). ולא שהיא מצוה בפני עצמה, כאשר הוא כתוב בהלכות שמעון בן קייא. וטעם וקרא בו (שם שם, יט) לבלתי רום לבבו מאחיו (שם שם, כ). ופרשת הקהל". זה אותו אבן עזרא יסודי על עשרת הדברות שכבר הזכרנו מספר פעמים (ראה דברינו [זכור ושבור בדיבור אחד](#) בפרשת ואתחנן). וגם הסיבה שהמלך קורא בתורה יש בה טעם מרכזי. מלכות הארץ מכריזה על כפיפותה למלכות שמים והמלך מקיים את הציווי: "לבלתי רום לבבו מאחיו". בכך אולי גם ניתנת תשובה לשמואל הנביא שחשש מאד ממלך בישראל.

¹⁴ העיקר הוא בכינוס הגדול ביחד, בחוויה הקיבוצית הכוללת, שאין ספק שמנסה להחיות את מעמד מתן תורה ואולי גם מעמדי הקהל אחרים לאורך הדורות: משה בספר דברים, יהושע בסוף הספר, שלמה בחנוכת המשכן, האמנה בימי עזרא ונחמיה ועוד. ראה גם שהביטוי "הקהל" נזכר בתורה כבר הרבה קודם בספר דברים פרק ד פסוק י בהקשר עם מעמד הר סיני: " ... בָּאָמַר ה' אֱלֹהֵי הַקֹּהֶל לֵאמֹר הָאֵשֶׁר אֲשֶׁר לְמַדּוֹן לִירְאָה אֶתִּי כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה עַל הָאָדָמָה וְאֵת בְּנֵיהֶם לְמַדּוֹן" (דברים ד י). ראה גם: "וְאֵת כָּל הָעֵדָה הַקֹּהֶל אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד" (ויקרא ח ג) בחנוכת המשכן והכהנים וכן הביטוי "יום הקהל" בדברים ט י (ועוד). ראה שוב דברי הרמב"ם הנ"ל, שבעל ספר החינוך הולך בדרכו: " וגרים שאינם מכירים, חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה, כיום שניתנה בו בסיני. אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה, חייבין לשמוע בכוונה גדולה יתרה. ומי שאינו יכול לשמוע, מכויין לבו לקריאה זו. שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת". אין קריאה זו חלק מלימוד התורה. כאן זה עניין אחר.

¹⁵ אלה הפסוקים החותמים את פרשתנו הקצרה ששתי מצוות עשה יש בה: מצוות הקהל, בפומבי גדול, בכינוס רוב עם, פעם בשבע שנים, שחזור מעמד הר סיני; ומצווה פרטית-אישית שיכתוב אדם ספר תורה לעצמו. ובתוכם, מצוות לימוד תורה בחברותא בבית המדרש כפי שנראה בסמוך.

תנו רבנן: מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ורבי אלעזר חסמא שהלכו להקביל פני רבי יהושע בפקיעין,¹⁶ אמר להם: מה חידוש היה בבית המדרש היום? אמרו לו: תלמידך אנו ומימך אנו שותין. אמר להם: אף על פי כן, אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש, שבת של מי היתה? - שבת של רבי אלעזר בן עזריה היתה.¹⁷ - ובמה היתה הגדה היום? אמרו לו: בפרשת הקהל. - ומה דרש בה? "הקהל את העם האנשים והנשים והטף" - אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין? כדי ליתן שכר למביאייהן. - אמר להם: מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני!¹⁸

שבת שלום וגמר חתימה טובה מחלקי המים

מים אחרונים 1: אנחנו עומדים ערב סיום קריאת התורה במחזור השנתי כמנהג בני בבל שכבר פשט בכל קהילות ישראל. מחזור הקריאה הארץ ישראלי הוא שונה ומבוסס על חלוקת התורה לסדרות במקום הפרשות שלנו ונמשך שלוש שנים ומחצה (לערך) ומשלים שני מעגלי קריאה במחזור של שבע שנים. השערת החוקרים (ש. נאה, סדרי קריאת התורה בארץ ישראל: עיון מחודש, תרביץ סז, תשנ"ח, עמ' 167-187) היא שהשלמה זו קשורה במעמד הקהל. במילים אחרות, מעמד הקהל, שנוהג רק בארץ, הוא "שמחת תורה" של ארץ ישראל, בה השלימו פעמיים את קריאת התורה והתחילו מחזור קריאה חדש.

מים אחרונים 2: נושא שלא הספיקונו לדון בו, ואולי בו היינו צריכים להתחיל, הוא למה בכלל "פרשת המלך"? איפה כתוב בתורה שדווקא המלך הוא שקורא את פרשת הקהל? ואם אין מלך, לא היו קוראים? פשיטא, כמו מצוות רבות אחרות, שהיא תורה שבע"פ וחז"ל הם שייחסו מצווה זו למלך דווקא וזאת עפ"י אסמכתאות שונות, החל מהציווי בתורה שהוא ליהושע (ראה פרק לא בדברים) שהיה לו דין מלך, דרך אזכור "משנה התורה" בפרשת המלך בפרשתנו וכלה באירוע של קריאת התורה בימי יאשיהו (מלכים ב פרק כג). ראה סיכום אסמכתאות אלה בעיונים לשטיינזלץ סוטה מא ע"א.

¹⁶ הוא ר' יהושע ראש לחכמים (בר הפלוגתא הגדול של רבן גמליאל, זה שבגינו העבירו החכמים את רבן גמליאל מנשיאותו, ראה הערה הבאה) ושכנראה בערוב ימיו גר בפקיעין (לא זו שבגליל אלא זו שביהודה) ולא היה מצוי בבית המדרש. וכל היודע מידע נוסף על הסיפור של חיי ר' יהושע בפקיעין, מדוע עבר לשם ומתי, מתבקש להודיענו בהקדם.

¹⁷ ראה מסכת ברכות כז ע"ב בסיפור על [הדחת רבן גמליאל מהנשיאות](#) (דברינו במיוחדים), עקב פגיעותיו בר' יהושע ואחרים, ומינוי ר' אלעזר בן עזריה במקומו. כשהתפייסו עם רבן גמליאל, הנהיגו רוטציה לא שוויונית: שלוש שבתות רבן גמליאל נשיא ושבת אחת ר' אלעזר בן עזריה.

¹⁸ ראה מקבילה לסיפור זה באבות דרבי נתן נוסח א פרק יח: "לעת זקנותו של רבי יהושע נכנסו תלמידיו לבקרו. אמר להם: בני, מה חידוש [היה] לכם בבית המדרש. אמרו: תלמידך אנו ומימך אנו שותים. אמר להם: חס וחלילה שאין דור יתום של חכמים. - שבת של מי היתה? אמרו לו: שבת של רבי אלעזר בן עזריה היתה. אמר להם: ובמה היתה ההגדה היום? אמרו: בפרשת הקהל את העם האנשים והנשים והטף (דברים ל"א ו"ב). אמר להם: ומה דרש בה? אמרו לו: כך דרש בה: אנשים באים ללמוד ונשים לשמוע, טף למה הם באים? כדי לתת שכר טוב למביאייהם. אמר להם: מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני? אלמלא לא באתם אלא לשמוע דבר זה - דיי". ראה מקורות נוספים בתוספתא סוטה ז ט, במדבר רבה יד ד. ולא ברור מה היא "המרגלית הטובה" שמצא ר' יהושע, ראש לחכמים, בדברים אלה. האם באמת היה זה חידוש גדול שלא הכיר מקודם? האם הסמך מהפסוק הוא החידוש? האם יפי הלשון והנימוק: "אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין? כדי ליתן שכר למביאייהן"? או שמא פשוט אווירת בית המדרש שהביאו לו תלמידיו, את אותו שיח מופלא שפעם היה במרכזו וכעת משהזקין נאלץ לפרוש ולהתנתק ממנו. לרגע קטן עשו רבי יוחנן ורבי אלעזר "הקהל קטן" לר' יהושע והכניסוהו חזרה אל תוך בית המדרש, נכון יותר, הביאו את אוירת בית המדרש אליו והחיו את נפשו. זו המרגלית הטובה שמצא ר' יהושע בדבריהם. הקהל היום-יומי של תלמידי חכמים בבית המדרש. לאחר כתיבת דברים אלה הפנה צבי מאז"ה את תשומת לבי לפירושו של משך חכמה על דברים לא פסוק יב בו הוא מקשר את הסיפור ואת המרגלית בפרט לסיפור על ר' יהושע שבינקותו הביאה אותו אמו לבית המדרש כדי שישמע את רחש הלומדים: "שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת בשביל שיתדבקו אזניו בדברי תורה" (ירושלמי יבמות סוף פרק א, בסיפור על חכמי ישראל שבאו לבקר את ר' דוסא בן הרכינס בערוב ימיו לשאול ממנו הלכות בדיני יבמות. אומר בעל משך חכמה: "ולזה אמר ר' יהושע, ובקשתם לאבדה ממני, שלו יאות המאמר כמרגלית טובה לבעליה שגם אמו עשתה כן". ראה דברינו [אשרי ילוד אישה אשרי יולדתו](#) בפרשת בהעלותך.